

האליזר

עלון לשבת קודש

בס"ד

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

לע"נ יוסף בן אליה וחממה ז"ל לבית גיאת
לע"נ משה בן זילפה ואליאס ז"ל לבית חיימי

נושא השבוע: שמיטה (י)

ההפטרות: "ויאמר ירמיהו" (ירמיהו לב)

יב' אייר תשפ"ב 1424 (שנה כז')

פרשת בהר

"וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר" (כה,א)

מה ענין שמיטה אצל הר סיני? והרי כל המצוות נאמרו בסיני? אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כולם נאמרו כללותיהן ופרטותיהן מסיני (רש"י).

נראה להסביר ולומר, שומרי שביעית נקראו גיבורי כוח, מפני שהם מתגברים על עצמם להפקיר את נכסיהם ועמל ידם ופוחתים גדרי שדותיהם בפני המון העם ובזה הם מכניעים את רצונם מפני רצון הקב"ה. וזה מלמדנו מוסר השכל שעל האדם להכניע עצמו ולשבר תאוותיו החומריות מפני רצונו יתברך ואז יזכה לכתרה של תורה, כפי שפירשו חז"ל את המשנה: "משה קיבל תורה מסיני" - שעיקר מה שזכה משה רבינו שהתורה תינתן על ידו, משום שהיה ענו כדוגמת הר סיני שהיה נמוך מכל ההרים.

וזה שמפרש רש"י: "מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני" - כולל מידת ההכנעה שיש ללמוד מסיני, "אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני" שכל עיקר קיום התורה והמצוות, הוא מתוך הכנעה גמורה ושבירת המידות.

"דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם

ושבתה הארץ שבת לה" (כה, ב)

יש לפרש בדרך דרש: מכיוון שעניין השמיטה הוא האמונה בבורא עולם שאדם נוטש שדהו ובוטח בו יתברך שלא יגרם לו חלילה הפסד ונזק, וכפי גודל האמונה שהכול מאיתו יתברך והארץ ניתנה לנו מבורא עולם, כך יהיה לו קל לשבות ולא לדאוג חלילה.

וזה שאומר הכתוב: "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם" - בהרגשה ובאמונה שהארץ ניתנה לכם ממני, "ושבתה הארץ שבת לה" - תוכלו לשבות בקלות כיון שאתם מאמינים שלא יגרם לכם מכך נזק והפסד, ואדברא תזכו לברכה ושפע ביבול.

(תורת הפרשה)

גס האפרסק

היה זה בתחילת קיץ התשע"ה, בעיצומה של שנת השמיטה. במסגרת הפיקוח של ועדת השמיטה בני ברק בראשות הגאון רבי משה יהודה ליב לנדא זצ"ל, רב העיר בני ברק.

במושב נילי הופיע האגרונום המפקח מטעם הועדה. שטחים אלו התקבלו על ידי ועדת השמיטה למסגרת של אוצר בית דין עוד לפני התקדש שנת השמיטה. היו אלה המטעים של שליח בית הדין החקלאי ליאור דהן. מטבע הדברים, הגיע האגרונום כדי לעקוב ולבדוק מקצועית שלא נעשות, חלילה במטעים עבודות שהתורה אסרה בשנת השמיטה.

בבואו הפעם, קידמו את פניו החקלאים בשטח כשהם נרגשים עד עמקי נשמתם ואמרו לו: "תשב, יש לנו סיפור טוב בשבילך..."

האגרונום התיישב והחקלאים הנרגשים הציגו בפניו את המצב השונה בעליל בשטחים של 'אוצר בית דין' לעומת השטחים הסמוכים, במרחק של מאתיים מטרים בלבד ביישוב הסמוך.

ברד כבד ניתן מיד לאחר הפסח, ביום כ"ג בניסן וגרם לנזקים כבדים לחקלאות ולמכות בלתי הפיכות במטעים.

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 7:30-7:35 * סוף זמן ק"ש 8:26-8:29

יציאת ש"ר"ת: 8:55

יציאת שבת: 8:02

כניסת שבת: 7:10

המראה שנגלה לעיני האגרונום היה מדהים: במטע השזיפים ביישוב השכן, רואים את הפגיעה הקשה וההרסנית של הברד, בפרי עצמו, כאשר כבר אין לו תקנה..

גם במטע הגפן הסמוך, נראה כרם הענבים שהברד הכה בו בחזקה, ורוב החנטים, הפירות שכבר חנטו ויצאו נפלו מהעץ. כמובן שאם אין חנטה – אין פרי בשנה זו. מבט אל השריגים הראה, כי הם מוכים וחבולים, חבוסים מהחנטים שלהם.

לעומת זאת, כאשר יוצאים אל מטע האפרסקים של אוצר בית דין, אפרסקים מזן עודד, נראים הפירות במלוא הדרם וגדלם, ללא שום פגיעה, והם בעזרת ה' יובאו בעת השלמת הבשלתם אל שולחנם הטהור של שומרי השביעית, "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה", "לאכלה ולא לסחורה" ולקיים בהם במכירה במחירי עלות, את רצון הבורא יתברך המתבטא בתורתו הקדושה: "ואכלו אביוני עמך".

בוועדת השמיטה ציינו בהתרגשות ובהודיה לה' כי דברי הנביא עמוס (ד ז): "חלקה אחת תימטר וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש", התקיימו בדיוק נמרץ כשרואים במוחש את ברכת השביעית, "וציוויתי את ברכתי", כאשר חלקת השביעית נשתמרה בשלמותה. (ע"פ המודיע, קיץ התשע"ה)

מטע הזיתים שקם לתחייה

מעשה שהיה

בחוודש אב תשס"ז, ערב שנת השבע שנת השמיטה, בעליו

של מטע זיתים גדול המניב שמן זית מובחר ואורגני, קיבל הצעה לשמור

את השמיטה כהלכתה. ולאחר שלמד על מעלת השמיטה, והבין את הלכותיה, נענה והחליט לשמור את השמיטה הקרבה ובאה.

הוצע לו להירשם ב'קרן השביעית' לקבלת מלגה, אולם הוא באצילותו ויתר על כך והביע את ביטחונו בה' שיזמן לו את ברכת השביעית מידו הפתוחה הקדושה והרחבה. יש לציין, שבמשך שנים ארוכות השקיע במטע הזיתים שלו מאמצים ודמים מרובים, וכמה פעמים שעצים רבים נגנבו ונזקים נגרמו על ידי ישמעאלים.

והנה בערב יום כיפור של שנת תשס"ח בעיצומה של שנת השמיטה הוא קיבל ידיעה שמטע הזיתים עולה באש, ככל הנראה הייתה זו הצתה מכוונת של הישמעאלים.

הוא עורך חישוב מהיר ומגלה שאם הוא מטפל כעת בשרפה, הוא עלול להגיע בטעות לחילול היום הקדוש. בגבורת נפש הוא התעלם מאיבוד נכסיו והלך לבית הכנסת לתפילת 'כל נדרי. רק לאחר חג הסוכות התפנה לטפל בעניין, כשאז התחיל דיון מקצועי לגבי אופן הטיפול בעצים השרופים.

המזדרך החקלאי, האגרונום והמומחים השונים, ירדו לשטח כדי לבדוק בעיניהם את העצים השרופים ולדון באפשרויות הטיפול שאולי תוכלנה להציל את העצים. על פניו היה המצב נראה כלאחר ייאוש, עצים שרופים הם עצים מתים. המסקנה של רוב בעלי המקצוע הייתה, שהדרך היחידה שתוכל להועיל לעצי הזית ואולי תאפשר להציל אותם היא, רק פעולה של 'גיזום עמוק'. כאשר מומחים אחרים היו חלוקים בדעתם אם אכן יועיל הגיזום העמוק והיו מהם שטענו שגם פעולה זו לא תועיל. מאידך המומחה לעצי זית שהוזמן על ידי 'קרן השביעית' שהתערב אף הוא בעניין, טען שהעצים לא ייהרסו אם לא יטופלו מידית.

לאחר מחלוקת זו בין המומחים, הוצרכו לבקש את הכרעת ההלכה ולצורך כך פנו לרב המושב תפרח, שלאחר משא ומתן בהלכה הפנה להגרמ"מ מנדלסון זצ"ל, רבה של קוממיות, שאמר: "הרב מנדלסון הוא מומחה בהלכות שמיטת הארץ בפועל, בין בהלכה ובין במציאות, ובפרט שקיבל ממרן ה'חזון איש' זע"א הרבה מאוד בעניינים אלו". הוא פנה לרב מנדלסון זצ"ל,

אלא שגם הוא הסתפק מאוד. מחד, רצה להקל לעשות מלאכה דרבנן לפי דברי החזו"א שיש הבדל בין מאורע של יחיד למאורע של רבים, אולם אמר שאין בידו להכריע בזה ושאחכה עד שייכנס לשאול את מרן הגראי"ל שטינמן זצ"ל והוא יכריע בדבר.

ואכן הוא נכנס אל הגראי"ל שטיינמן זצ"ל ולאחר דיון ועיון בצדדים לכאן ולכאן, לא הכריע להלכה ולמעשה להתיר אם כי גם לא אסר באופן ברור. הרב מנדלסון זצ"ל ביקש להודיע לבעל מטע הזיתים, שגדול הדור דן בדבר ולא הכריע להתיר, אולם אם קשה לו לקבל את הפסק מחמת גודל הניסיון, שיודיע לנו ונתיישב בדבר, אולי נמצא פתרון או דרך להקל. בעל המטע התרגש מאוד לשמוע שגדולי ישראל דנו בעניינו, והכריז: "כשנטעתי את עצי הזית התפללתי שמהזיתים שלי יביאו שמן לבית המקדש! אם כן, להדלקת המנורה לא ייקחו שמן עם הזיתים, אלא רק שמן זית שנעשה על פי רצון ה'". חודשים ארוכים עמד המטע שומם ושרוף, מעיד בכך על גדלותו של בעליו, גיוס עמוק לא נעשה בו ולא שום טיפול אחר.

וראה זה פלא! בחודש שבט החלו האילנות השרופים לחיות מחדש ולהוציא ענפים ובהמשך אף הוציאו פירות, וכל זה בניגוד מוחלט לכל דברי המומחים! חלקם לא האמינו כשסיפרו להם על כך, והם נסעו בעצמם למטע הזיתים לראות את הפלא בעיניהם. הגרמ"מ מנדלסון זצ"ל התפעם מאוד כששמע על כך, ואמר שצריך להודיע למרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, שהרי הוא לקח על עצמו את אחריות הפסק בעניין זה. וכשסיפר זאת למר"ן ראו את השמחה על פניו.

גם העצים הכריזו בעצם קיומם "וציוויתי את ברכתי". (אתר השמיטה של ישראל – המכון למצוות התלויות בארץ)

הלכות קדושת שביעית בפירות[ב]

פינת ההלכה

א. השנה, שנת תשפ"ב הינה שנת שמיטה (סדילי שביעית לגר"ס רווח). השלב הקובע לשמירת קדושת שביעית בפירות [שאסור להפסידם] הוא מזמן שהפרי הגיע בגידולו לשלב הבוסר (סביבת השדה לגר"ס רווח פ"י ס"ז).

ב. הסומכים על "היתר מכירה" קונים מהשווקים כרגיל צריכים להפריש תרומות ומעשרות כרגיל בלי ברכה (ילקו"י שביעית מהדורא תשע"ה פ"ט ס' א-ג). ואין בפירות אלו קדושת שביעית (פ"ט ס"ב). אלו ששומרים שמיטה [שכן ראוי ונכון לכל הירא וחדד לדבר ה' לעשות (ספ"כ ס"א)] קונים ירקות ופירות [שחלקם יבול נכרי וחלקם יבול שביעית דרך "אוצר בית דין" וחלקם מחקלאים יהודים אבל לא משטחי ארץ ישראל המקראית] בחנות שמיטה.

ג. אין קדושת שביעית נוהגת בערלה [בפירות עץ בשלוש שנים הראשונות לנטיעתו] (הרמב"ם). **הטעם:** מאחר ופירות אלו אסורים באכילה אינם בכלל שביעית ואין צריך לשמור אותם בקדושת שביעית (ילקו"י פ"ט ס"ז, סביבת השדה פ"ט ס"ג, ז).

ד. מותר לשטוף סירים וצלחות שיש בהם שיירי מאכל הקדושים בקדושת שביעית אע"פ ששיירי המאכל נאבדים, כל שהכמות קטנה ולא רגילים לטרוח ולאסוף כמות זו (ילקו"י פ"ט ס"א-לכ, אור לציון פ"ב ס"ק ו) [אולם אם השיעור ניכר ורגילים לשומרו, הוא קדוש בקדושת שביעית] (ילקו"י ס"א-לכ).

ה. כל הגרעינים של פירות שביעית הראויים למאכל אדם או בהמה [או לצביעה ושאר הנאות שהנאתם וביעורם שווה] הרי הם קדושים בקדושת שביעית (סביבת השדה פ"ט ס"כח).

* אבל גרעינים שאינם ראויים לאכילה אין בהם קדושת שביעית כגון גרעינים של: אתרוג, ענבים, שסק, תמרים, חרובים, תפוזים, תפוח עץ, משמש, אגסים, חבושים וכדו' (ילקו"י ס"טז).

* גם כשיש על גרעיני הפירות מעט משיירי הפרי כגון גרעיני: שיזפים, אפרסקים, תמרים, חבושים, זיתים – אין בהם קדושת שביעית ומותר לזרוקם לאשפה (ילקו"י ס"יח).

ו. נאמר בתורה (ויקרא כה, ו) "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה" ודרשו חז"ל "לכם" – לכל צורכיהם, לאכילה ולא לסחורה (גמ' ברכות יב:) ולכן אסור לסחור בפירות שביעית (הרמב"ם הל' שמיטה פ"ו ס"א).

ז. אמנם מה שמוכרים "אוצר בית דין" פירות של שביעית ומודדים ושוקלים וגובים כסף עבור זה אין בזה סחורה בפירות שביעית (ילקו"י שביעית פ"ח ס"ז-א, אור לציון שביעית פ"ד ס"א, סביבת השדה פ"ג ס"א-ד)

הטעמים: בתקופת חז"ל היו יחידים שהשתלטו על פירות הפקר שהיו בפרדסים [שהרי מותר לקטוף כמה שרוצים] ומוכרים אותם בשווקים, לכן הקימו חז"ל את "אוצר בית דין", ששלוחי בית הדין קוטפים את הפירות שהם הפקר בפרדסים ומסיעים אותם לשווקים ומחלקים אותם לציבור, ומה שגובה בית הדין כסף אין זה תשלום על הפירות עצמם, שהרי הם הפקר ואסורים בסחורה אלא על הוצאותיו להביא את הפירות מהפרדסים לציבור הלקוחות (ילקו"י סס). מ"מ מחיר פירות השביעית של "אוצר בית הדין" צריך להיות יותר זול מאותם פירות הנמכרים בשווקים הכללים, שהרי הם גובים רק את מחיר ההוצאות מסביב ולא על

הפירות עצמם (שציתת הקדה קס ס"ה, ילקו"י קס ס"ב).

ח. אסור לפרוע חוב בפירות שביעית כיוון שנחשב כסוחר בפירות שביעית (הרמב"ם פ"ו הל' י).
אסור למעביד לשלם לפועליו בפירות שביעית כשכר לעבודתם (הרמב"ם הל' י-ג) אבל מותר לו לתת לפועליו מתנה בסתם (הרמב"ם הל' יא) אף שיועד שבגלל מתנה זו הפועלים לא יבקשו את שכרם, מ"מ לא ירגיל עצמו בזה כיון שנראה כמערער (ש"ת תורה לשמה סי' רפב, ילקו"י פ"ז ס"יב).
ט. אין לקיים מצוות "משלוח מנות" ביום פורים בפירות שביעית או ביין שביעית, אבל אם כבר קיים מצות משלוח מנות [שלח כבר אחד] ומוסיף ושולח לעוד ידידים יכול לשלוח גם מפירות שביעית כיון שאין זה חוב עליו [שקיים את המצווה ומה שנותן זה מעבר] ובלבד שיודיע למקבלים שאלו פירות שביעית כדי שינהגו בהם קדושת שביעית (ש"ת קצט הלוי ח"ז סי' קפג, ש"ת מנחת יצחק ח"י סי' נז, ילקו"י פ"ז ס"ט).

י. אין פוסקים מפירות שביעית צדקה לעניים בבית הכנסת, כלומר צדקה שנתחייב לתת אינו יכול לתת אותה מפירות שביעית, אבל אפשר לשלוח בתור גמילות חסדים פירות שביעית לנצרכים וצריך להודיעם שהם פירות שביעית כדי שיאכלום בקדושה (הרמב"ם פ"ו הל' י, ילקו"י פ"ז ס"ה, ח).
יא. קיבל במתנה פירות שביעית והלך ומכר אותם [בניגוד לאמור בסעיף ו] הרי הכסף שקיבל תמורתם קדוש בקדושת שביעית (הרמב"ם פ"ו הל' ו).
אמנם רשאי למכור מעט מפירות שביעית [כגון: מזון ג' סעודות] מ"מ לא ימכור לא במידה ולא במשקל ולא במניין אלא באומד הדעת, כדי שלא יהיה כסוחר בפירות שביעית, מ"מ הכסף שמקבל תמורת זה קדוש בקדושת שביעית (הרמב"ם הל' א-ג).
[פדיון כסף של קדושת שביעית הוא ע"י שיקנה בו אוכל אחר ואותו יאכל בקדושת שביעית] (הרמב"ם קס).
יב. בשבת אסור להפריד פסולת רגילה מפסולת של פירות שביעית ולכן בשבת ישים מראש את פסולת השביעית בנפרד מפסולת רגילה כדי שיוכל לשמור קדושתם. (ילקו"י פ"טו ס"ק יב).
יג. כל אלו שפורט עליהם שקדושים בקדושת שביעית כגון: קליפות של פירות שביעית וכו' אסור לזורקם לאשפה שבכך מפסיד פירות שביעית בידיים אלא מותר ע"י גרמא היינו: לכוון אותם בנייר או בניילון ולהניחם באשפה (ילקו"י פ"טו ס"י-יא, אור לאין פ"ב ס"ג).
ויש מחמירים לייחד פח מיוחד לקליפות ושיירי שביעית היינו שכורכים השאריות בנייר או בשקית ניילון ושמים בפח מיוחד זה ורק לאחר שנרקבים זורקים אותם לפח האשפה, ותבוא עליהם ברכה (ילקו"י פ"טו ס"י-יא).

הלכות ל"ג בעומר

א. נוהגים להרבות שמחה ביום ל"ג בעומר שהוא יום ההילולא של רבי שמעון בר יוחאי (סי' תג ס"ב בהרמ"א) ואין אומרים בו תחנון בתפילה (קס) [והוא הדין במנחה של ערב ל"ג בעומר (משנ"ב ס"ק ט)].
ב. יש נוהגים לערוך לימוד בליל ל"ג בעומר במנין וללמוד משבחי רבי שמעון בר יוחאי המפוזרים בש"ס ובזוהר הקדוש ומנהג יפה הוא (החיד"א כמורה אכזב אות רכג).
ג. נוהגים להדליק בל"ג בעומר מדורות ונרות לכבוד רבי שמעון בר יוחאי [בכל רחבי הארץ] (טעמי המנהגים עמ' רעב ס"ד).
הטעם: לפי שיום פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי היה היום הארוך ביותר, ובאותו יום גילה את סודות הזוהר ולא היתה לשמש רשות לשקוע עד שסיים סודותיו שאז עלתה נשמתו למרום, וגם לרמוז על האש שהיתה שורה על הבית כל אותו יום פטירתו כמובא בזוהר הקדוש (קס).
ד. מותר לשמוע שירים עם מוזיקה לכבוד התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי [בכל הארץ] כבר בליל ל"ג בעומר (תורת מועדים לגר"ז יוסף פסח פ"ב ס"ה, קיטור ילקו"י לגר"י יוסף ח"ב סי' תג ס"ט).
ה. לענין תספורת וגילוח:
הספרדים: נוהגים שלא להסתפר ולא להתגלח עד ל"ד בעומר (יום שישי) בבוקר (ש"ע סי' תג ס"ב) לאחר נץ החמה (משנ"ב ס"ק י). והשנה שחל ביום שישי, במקום צורך מותר להקדים ולהתגלח ולהסתפר בליל שישי (יום חמישי בערב) (תורת מועדים לגר"ז יוסף פ"ט ס"ו).
האשכנזים: נוהגים שלא להסתפר ולא להתגלח עד ל"ג בעומר בבוקר (הרמ"א סי' תג ס"ב).
ו. לענין נישואין:
הספרדים: נוהגים שלא לשאת אישה עד (ש"ע ס"א קס) ל"ד בעומר (יום שישי) בבוקר (חזו"ע יו"ט עמ' קג-רנל ילקו"י קס, תורת מועדים קס), לאחר נץ החמה (תורת מועדים קס).
האשכנזים: נוהגים שלא לשאת אישה עד ל"ג בעומר בבוקר (הרמ"א קס סי' תג ס"א) ויש מהאשכנזים שמקילים מ-ל"ג בלילה (רביעי בלילה) (פסקי תשובות לגר"א מנדלבוס סי' תג ס"א תורת מועדים ועוד).
ניתן להשיג את לוח זמני השמיטה לפירות וירקות בעלות סמלית במשרדי העלון